

За флората и хората на Албания

Димитър Димитров, Христо Мишков

Вероятно особен принос за това има най-близката история, в която малката планинска страна бе подложена не просто на тоталитарен, но и на тотално затворен режим. Така че пътешествието към нея е не само интересно, но и открителско – както в културно-исторически,

така и в географски и биосферен план. А иначе днес пътят до Албания е отворен и сравнително леко преодолим (ако няма пандемия или война, разбира се). Може би най-удобният е през Северна Македония, но с лекота „страната на орлите“ (както се превежда самоназванието *Shqipëria*) се стига и през Гърция или Сърбия. И в трите случая пътешествието е за по-малко от ден.

Пътят през Македония е най-къс, а има и допълнителен бонус – минава се край

Албания е само на 200 км от България – по права линия между двете граници. С кола от столица до столица обаче трябва да се навъртят над 500 км, което показва, че пътищата са нагънати заради препятствия – баури, реки, долини ...и граници. И това е донякъде символично – макар чисто географски да е близо, за мнозина у нас Албания изглежда не просто непозната и далечна, а и „загадъчна“, скрита зад планини от незнание или по-лошо – от предразсъдъци.

Охридското езеро. Най-гълбокото езеро на Балканския полуостров (287 м.) с площ от 253 кв. км, което днес е разделено между Северна Македония и Албания. Много красиво, а и романтично място – кой не го знае, кой не е пил за Билияна! Водата в езерото видимо все още е кристално чиста,

но състоянието ѝ започва да предизвиква безпокойство. Подхранва се с изворна вода от подземни и надземни източници, близо до манастира „Св. Наум“ може да се види „клокоченето“ на могъщ подводен извор – там всъщност през варовика на планината Галичица се оттича вода от по-високото Преспанско езеро. За съжаление, в езерото се вливат и доста канализационни води. При Струга от езерото изтича река Црни дрин, която отвежда водите му до Адриатическо

Охридско езеро – Северна Македонија

море. Македонската версија на Уикипедия го објавува за „нај-старо в Европа“, докато в българската се казва, че езерото е „тектонична пукнатина от плиоценскиот период... на возраст между 2 и 3 милиона години“. В англиската пак се уточнява, че сравними по старост с Охридското езеро са Байкал, Титикака, Танганјика и Мъртво море.

Охридското езеро е феномен и от биологична гледна точка. Подобно на Байкал негови ендемични видови заемат цялата хранителна верига – от фитопланктонот, па до хищните риби. На албанскиот брег основен центар е Поградец. Днес градот има 2 километра плажна ивица, хубав парк и хотели. Врху стъблото на един вид крехка върба (*Salix fragilis*) видяхме жолтото плодно тяло на ядливата сярна гъба (*Laetiporus sulphureus*).

Албанија е сравнително малка страна – 29 176 km² с население од 3.2 милиона жители. Над 70% од територијата е покрита с планини – част од големиот карстов масив на т.нар. Динарски Алпи, докато околу 20% са крајбрежна (на Адри-

атическо море) равнина. Планините са варовикови – високи и нагнати, често съпътствани от разломи. Те са тврди, ерозираат бавно и образуват стръмни нагнати склонове, в чиито пукнатини се оформят канјони и ждрела от реки, оттичащи се от по-високите склонове.

В миналото са били непроходими за нашественици и може би тука се крие и тайната на албанците. Те самите се смятат за наследници на античното племе на илирите – теория, родена през XIX век. Заг нея стоят някои научни, главно лингвистични данни, но в нея – и тогаваша и сега – се влагат и политически амбиции. Не случајно еден од родоначалниците на албанскиот национализам Фан Ноли в своја статия од 1916 г. отбележува: „Албанците ...притежуваат земјата од незапомнени времена, многу преди гърците и славјаните да дојдат на Балканскиот полуостров.“ А ако некој се запита как така еден народ може да е оцелял од античноста през всичките вълни на пандемии, природни бедствија, преселенија, нашествија и војни, то еден

Паметникът на Скендербег пред националния исторически музей

поглед към пейзажа може и да даде приемлив отговор. Албанските планини са непристъпни, ако са отбранявани от храбри войници. Освен това са наистина трудни за живот и оцеляване, та завоевателите по-често са предпочитали да ги заобикалят.

Разбира се, въпросът за произхода на днешните албанци е доста сложен, както и въобще всички етногенези на Балканите, но е сигурно, че езикът им е уникален – самостоятелна клонка в семейството на индоевропейските езици. Приема се, че е наследство от древните илири с много латински заемки, останали директно от римско време. Солидно присъствие имат и т.нар. „балканизми“, които всъщност са лексикално влияние от съседните езици.

Негостоприемните (за хората) чучкари са доста по-благоклонни към животинските и растителни видове. За богатството им спомага и разнообразието

на релефа, в който се съчитават високи планини, крайбрежни равнини и долини. Опазването на това природно богатство е сложна задача, с която държавата се нагърбва все по-активно. Националните паркове са 14: Карабурун – Сазан морски парк, Бутринт, Логара, Шебеник – Ябланица, Преспа, Дивяке – Каравеста, Тет, Долина Валбона, Томор – Луре, Дайти, Хотово – Дантели, Штаме и М. Дренове.

А обиколката на Албания след Охридското езеро продължи към Мокра планина. Навлязохме в долината на река Шкумбини, а вече в равнината стигаме до град Елбасан. Петият по население град в Албания е ключов комуникационен център още от античността. Старото му име е „Скамна“ и е основан през I век. Бил е важен център по римския път Via Egnatia, свързващ Европа с Ориента. Споменава се от византийския автор Проконий Кесарийски и с това, че е устоял

на атака от прабългарите. Името Елбасан е от османския период и на арабски означава „крепост“. А самата крепост е била издигната от султан Мехмед II Фатих заради упоритата съпротива на албанците, водени от Скендербег. Тя е запазена и стените ѝ се извисяват в центъра на града, като до тях има и паметник на загиналите за „Освобождението на Албания“. Режимът на Енвер Ходжа е осеял цялата страна с характерните партизански монументи, макар че през Втората световна война комунистическата съпротива е била сравнително слаба и на практика – под влиянието и контрола на югославската компартия. След войната е имало план Албания – както и България – да влезе в състава на СФРЮ, който се проваля заради конфликта „Тито – Сталин“. Тогава Енвер Ходжа къса тотално с югославяните, но пък известно време приема помощи и специалисти от България. Тази „гружба“ прекъсва след 1956 година, защото Енвер не е съгласен с „гесталинизацията“ и на практика изолира страната от целия свят. Това пък води до забавяне в темповете на комунистическата индустриализация, което си има и добра страна – предпазва биосферата на страната от последиците на промишленото замърсяване. И на автомобилното, защото не се допускат частни леки коли. Парадоксално подобен позитивен ефект има и едно друго „смело“ решение на Енвер Ходжа. През 1968 година той „обръсва поповете“ – забранява изцяло религиите. Църквите и джамии са превърнати в складове и училища, но иконите са събрани в музеи и запазени, като в гр. Корча има наистина уникална православна сбирка. У нас много от иконите бяха изпокрадени в хаоса на 90-те години на миналия век.

Иначе част от очарованието на Елбасан е в средиземноморската му рас-

Паметник на Майка Тереза – Тирана, Албания

тителност. По улиците му се срещат често типичните дървесни видове мелия (*Melia azedarach*), финикова палма (*Phoenix dactylifera*) и храстовидният прецъп (*Spartium junceum*). След Елбасан продължаваме към столицата Тирана. И тя е в равнина, но само на 20 км се намира планината Дайти (1613 м.), обявена за национален парк. Градът е богат на зелени площи, през него тече малката река Ишми. В центъра му е площадът „Скендербег“ и джамията Етам бей от края на XVIII век. Има голяма католическа и православна катедрали. До тях е и пирамидата на Енвер Ходжа, построена по проект на дъщеря му. След 1991 година е конгресен център.

Град Круя – крепостта на Скендерберг

В центъра в един магазин за сувенири дочухме българска реч. Симпатична сънародничка, местна жителка, ни предлагаше интересни сувенири. Според официални данни българите в Албания са от 30 000 до 100 000. Населяват главно районите Голо Бърдо, Полето, Мала Преспа, Корчанско, района Гора, но урбанизацията ги е отвела и в градовете Тирана, Берат, Дуръс, Елбасан и др. Българското малцинство е официално признато от албанското правителство на 12.10.2017 година.

Продължаваме към малкия град Круя – родното място на националния герой Георги Кастриоти (Скендербег). Фамилният герб на князете Кастриоти – двуглав орел на червен фон е запазен в националния герб на Албания. А прозвището Скендербег идва от Александър (Македонски) – дадено му като еничар заради храбростта. Неговата лична история е невероятна. Син на албански княз и сръбска аристократка, той е бил даден като заложник на султан Мурад. Става еничар и с битки се издига до спа-

хия, като получава и владения в родния си регион. По-късно се връща към християнството, влиза в конфликт със султана и му нанася редица тежки поражения, като играе собствена роля във войните от първата половина на XV век, включително и при похода на Владислав Ягело до Варна (1444). Покорителят на Константинопол Мехмед II така и не го побеждава, но след смъртта му от малария през 1468 година цялата страна е покорена от османците. Круя е била неговата столица, която така и не е завоювана с битка. Като внушителен декор над града се издига варовитата планина Курбин.

От Круя продължаваме към град Дуръс. През средовековието той е влизал за известно време и в пределите на българското царство под името Драч. Има запазена крепост и античен амфитеатър. Той е най-голямото пристанище на Албания. В него е роден най-известният средовековен църковен композитор и певец Йоан Кукузел. В края на декември 2019 година след силно земетресение

Експозиция в археологическия музей – град Аполония

(6.5) по Рихтер загинаха 52 човека, 300 бяха ранени и имаше много разрушени сгради.

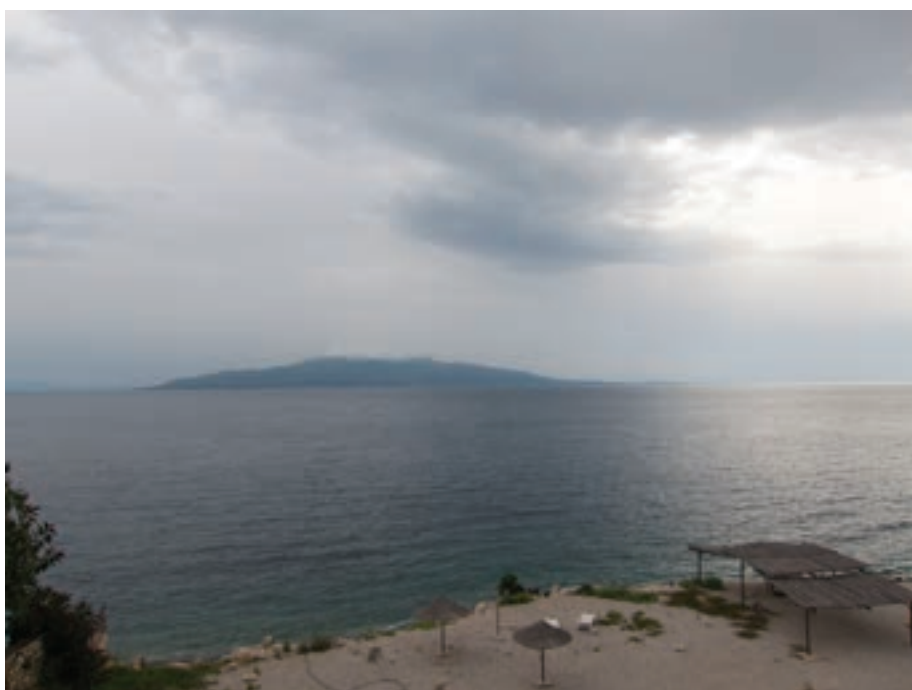
На грузия ген тръгнахме към Аполония Илирийска, античен гръцки град, основан през 588 година пр. Хр. на десния бряг на река Вьоса, на 10 километра от устието ѝ в Адриатическо море. Руините на Аполония са на един хълм, има запазен амфитеатър и богат археологически музей. Продължихме на юг към град Вльора – трети по големина град и второ по големина пристанище на Албания. Планината Карабурун загражда от запад широк и удобен залив. Северно от него се намира лагуната Нарта – важно орнитологично място. По улиците на града често се срещат средиземноморските видове краставична трева (*Borago officinalis*) и живовляково усойниче (*Echium plantagineum*).

На другата сутрин тръгнахме на юг към Саранда и Бутринт. Пътят се изкачва през чермурови и борови гори към прохода Логара (1027 м). След спускане с много остри завои слизаме до

морския бряг. След старото селище Химара достигахме до хубав залив, където се вижда старата венецианската крепост Порто Палермо. По пясъка на брега жълтееха едрите цветове на папаронката (*Glaucium flavum*) и зелените листа и цветове на морското цвекло (*Beta maritima*). След около 30 км достигахме до амфитеатрално разположения град Саранда. Името е гръцко и идва от „св. 40 мъченици“. По крайбрежието са изникнали много нови хотели, а строителството кипи с пълна пара. На югозапад се вижда остров Корфу, намиращ се на около 10 километра. Продължаваме на юг. Вляво от пътя е соленото езеро (лиман) Бутринт. Във водите му се виждат многобройни ферми за отглеждане на черна мида. След 15 километра достигахме до националния парк Бутринт. Разположен е на полуостров, заобиколен от северозапад от едноименното езеро и залив и от юг от река Павла. Той е Рамсарско място от 2003 година. Площта му е 9424.04 хектара. Флората му наброява около 800 вида.

Езеро Бутринт

Изглед към о. Корфу от брега на Саранда, Албания

От входа на парка тръгваме по алея с евкалипти, фисташка (*Pistacia terebinthus*), каменен гъб (*Quercus ilex*), голям рожков (*Cercis siliquastrum*), черен бър (*Sambucus nigra*) и полски бряст (*Ulmus minor*) и стигаме до амфитеатър. Между мраморните седалки се виждат микромерия (*Micromeria juliana*), остро-плоден сминдух (*Trigonella spicata*), камбанка (*Campanula*), здравец (*Geranium*). Минаваме край римска минерална баня, където от дървесните видове срещаме пънтар (*Quercus coccifera*), лаврово дърво (*Laurus nobilis*), теснолистен ясен (*Fraxinus angustifolia*), храстите брястоволлистна къпина (*Rubus ulmifolia*), бръшлян (*Heder helix*), боглив залист (*Ruscus aculeatus*) и тревистите видове женефско срещниче (*Ajuga genevensis*), източна мъдрица (*Sisymbrium orientale*) и едроцветна глушина (*Vicia grandiflora*).

Следва кръщелнята с колоните и мозайка с пауни, хранещи се с грозде, извор на нимфите, Голямата базилика от раннохристиянския период. Тук срещаме смокиня (*Ficus carica*), бял грян (*Cornus alba*), разперена овсига (*Bromus tectorum*), гругесто зарасличе (*Symphytum tuberosum*), слагка папрат (*Polypodium vulgare*), брей (*Tamus communis*), гребно виделиче (*Umbilicus minor*), зловонен здравец (*Geranium robertianum*), средна звездица (*Stellaria media*), едноцветна бисерка (*Melica uniflora*), иниско великденче (*Veronica chamaedrys*). От тревистите растения се срещат полско червеноглавче (*Knautia arvensis*), полска козя брада (*Tragopogon pratense*), слънчева млечка (*Euphorbia helioscopia*), обикновено чадърче (*Calyste glasperium*), валерандова северница (*Samolus valerandii*). От дърветата и храстите тук се срещат още червена хвойна (*Juniperus oxycedrus*), грака (*Paliurus spina-christi*), обикновен грян (*Cornus mas*), мирта (*Myrtus communis*),

Проф. д-р Димитър Димитров е завършил биология в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2001 г. досега е ръководител на отдел „Ботаника“ на Националния природонаучен музей – БАН. Интересите му са главно в областта на флористиката, таксономията, флорогенетичния анализ и фитоекологията.

Христо Мишков завършва „История“ в СУ „Св. Климент Охридски“, където защитава и докторска дисертация по Съвременна история на балканските народи. Преподавал е във ВСУ „Черноризец Храбър“ и СУ „Св. Климент Охридски“. Работил е като редактор и сътрудник във вестници и списания. Редактор на списание „Природа“.

кунарус (*Cupressus sempervirens*), шипка (*Rosa sempervivum*), валонийски дъб (*Quercus itaburensis*), бодливолистен джел (*Ilex aquifolium*), храстовидна руница (*Phlomis fruticosa*), *Corydanthus capitatus*. От тревистите вугове по влажни места се среща блатията (*Lythrum salicaria*). По скалистите брегове чест вуг е морският копър (*Crithmum maritimum*), *Limbar dacrythmoides*, крайморският пирей (*Elymus pycnanthus*) и испанското морско зеле (*Crambe hispanica*). Последното се използва в традиционната медицина срещу ухапване от змии.

Животинският свят също е богат: От бозайниците тук се срещат чакал (*Canis aureus*), лисица (*Vulpes vulpes*), вълк (*Canis lupus*), афала (*Tursiops truncatus*), обикновен делфин (*Delphinus delphis*), ивичест делфин (*Stenella coeruleoalba*), застрашеният вуг тюлен монах (*Monachus monachus*). От птиците се срещат: планински кеклик (*Alectoris graeca*), скален орел (*Aquila chrysaetos*), авлига (*Oriolus oriolus*), обикновен мишелов (*Buteo buteo*), кафявоглава поплавица (*Aithya ferina*), голям корморан (*Phalacrocorax carbo*), речна чайка (*Chroico cephalusridibundus*), голям гмурец (*Podiceps cristatus*), лиска (*Fulica atra*), зеленоножка (*Gallinula chloropus*), крещалец (*Rallus aquatica*), мустакато шаварче (*Acrocephalus melanopogon*), тръстиков блатар (*Circus aeruginosus*), полски блатар (*Circus cyaneus*), торбогнезд синизер (*Remiz pendulinus*), малка чапла (*Egretta garzetta*), сува чапла (*Ardea cinerea*), златиста булка (*Pluvialis apricaria*), гревеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), голям свирец (*Numenius arquata*), малък червеноног бегач (*Tringatotanus*).

От Земноводните се срещат 10 вуга: дъждовник (*Salamandra salamandra*), северен гребенест тритон (*Triturus cristatus*), слепок (*Anguis fragilis*), кафява краста-

ва жаба (*Bufo bufo*), гърцка жаба (*Rana graeca*).

От клас Влечуги се срещат 25 вуга: зелен гушер (*Lacerta viridis*), слепок (*Anguis fragilis*), смок мишкар (*Zamenis longissima*), морска костенурка (*Dermochelone coriacea*).

От клас Риби се срещат 105 вуга: кефал (*Mugil cephalus*), тънкоуст кефал (*Chelonla brosus*), европейска змиорка (*Anguilla anguilla*), златиста каракуда (*Carassius carassius*).

Връщаме се вечерта в Саранда. На сутринта тръгваме рано по долината на река Бистрица и пресичаме варовитата планина Гейре. По долината на река Дринос стигаме до град Гирокастро. Името му е гърцко и означава „Сребърна крепост“. Градът има запазени автентични сгради, калдъръмени улички, чаршия в ориенталски стил с безброй дюкянчета и работилници за сувенири, грехи, кафенета и различни стоки. В едно от магазинчетата погледът ми привлече целофанено пакетче с изсушени стръкове от балканския ендемит планински чай (*Sideritis raeseri*). В Албания той се среща в югоизточната част по границите с Гърция и Северна Македония – планината Грамос и около Преспанското езеро. Напред с другите два вуга от този род – пирински чай (*Sideritis scardica*) и кримски чай (*Sideritis syriaca*), който се среща у нас в Странджа планина, са важни лечебни вугове, укрепващи имунната система, белите дробове и сърцето, както и доказан афродизиак. На площада в центъра има огромен чинар. Връщаме се обратно на югоизток към граничния пункт Какавире. От него на изток е град Янина, където се включваме в днешната гърцка магистрала „Виа Егнатия“ и се отправяме на север към България. Обиколката на Албания е сравнително кратка, но пък наистина интересна – както от историческа, така и от биологична гледна точка. ■

Корабен червей е най-дългата мига в света

Известно е, че векове наред дървените кораби и дървените пристанищни съоръжения, ползвани от човека още от зората на корабоплаването, са били подложени на една природна напасть – корабните червеи. Те били

Kuphus polythalamius

оприличавани на „морски термити“, които прояждали дървените лодки и кораби, разрушавали дървените крайбрежни кейове, унищожавали цели дървени военни флотилии. По-късни изследвания показали, че тези подобни на червеи животни, които прояждат и рушат дървените съоръжения във водата, не са истински червеи, а се отнасят към типа на мекотелите и по-точно към мигите (клас *Bivalvia*). След излюпването им в морето, те навлизали в дървените съоръжения като микроскопични мигени ларви и правели в тях множество канали, които никога не се пресичали. В каналите на проядените и разрушени дървени съоръжения се откривали множество удължени и подобни на червеи животни, които имали на предния си край малки варовикови черупки като мигите, действащи като свредели в дървесината. Поради особеното им устройство и биология зоолозите ги отделили в отделно семейство от класа на мигите – *Teredinidae* (Корабни червеи). В почти всички морета и океани от умерените и топлияте географски ширини и днес обитават множество видове корабни червеи, но те вече не нанасят такива разрушителни вреди на корабоплаването и дървените пристанищни съоръжения, които са защитени с метални обкови или обработени с отровни лакове и химикали.

През 2020 година научните списания съобщиха за откриването и проучването на един необикновен представител на корабните червеи от о-в Минданао (Филипините), който се оказал и рекордьор на дължина между

мигите в Световния океан. Това е видът *Kuphus polythalamius*, чийто канали и поражения в дървените съоръжения били познати отдавна, но живи екземпляри рядко попадали за изследвания. В една крайбрежна лагуна на острова с изо-

билие от мангрова растителност, била открита добре развиваща се популация от гигантски корабни червеи, които се развивали не само в подводни мангрови дървета, но и в богатата на сероводород тиня в лагуната. Тяхната средна дължина била около 1 м., а диаметърът на червеовидното тяло бил около 3 – 4 см. на задния край и се разширявал до 10 см. на предния край, където се намирили и двете редуцирани черупки на мигата. По думите на изследователите животното приличало по-скоро на откъснат слонски хобот, а не на типична мига и било доста месесто. Поради това местното население ги ценяло високо като деликатесна национална храна, известна под името „тамилиок“.

По-задълбочени изследвания върху този вид, включително и в частни колекции в света, показали, че американският гражданин Виктор Дан (Victor Dan) притежава най-дългия известен досега представител на Кофус политаламиус, който бил с дължина на тялото 153 см. Така, корабният червей е вече официално обявен за най-дългата позната досега мига в света.

Любопитно е да припомним, че от класа на мигите има официално признат и световен рекордьор на тегло. Това е тихоокеанската мига *Tridacna gigas*, която живее главно около кораловите рифове в Тихия и Индийския океан и достига, заедно със своите масивни варовикови черупки, до 200 kg. тегло, при максимална ширина до 120 см.

По Популярная механика и Science News